

EKUMENIZM W POLSCE

W okresie powojenny, po II wojnie światowej, wchodził Kościół rzymskokatolicki w Polsce z pewnymi obciążeniami historycznymi i nowymi trudnościami w stosunku do innych Kościołów i Wspólnot chrześcijańskich. Kościół prawosławny patrzył mianowicie z niechęcią i obawą na katolicką działalność unionistyczną, prowadzoną zwłaszcza w okresie międzywojennym na wschodnich terenach państwa, z kolei sam Kościół rzymskokatolicki podobnym okiem spoglądał na prozelityzm uprawiany w stosunku do katolików przez niektóre młode wyznania typu protestanckiego czy starokatolickiego.

Niemniej jednak stwierdzić wypada, iż jeszcze w okresie międzywojennym nawiązywały się życzliwe, a nieraz nawet przyjacielskie stosunki między wyznawcami różnych Kościołów działających w Polsce. Należałoby tu wspomnieć przykładowo o kontaktach profesorów wydziałów teologii katolickiej, prawosławnej i ewangelickiej na Uniwersytecie Warszawskim; o cieszącym się uznaniem gimnazjum ewangelickim im. Mikołaja Reja w Warszawie, gdzie połowę uczniów stanowili ewangelicy, a połowę katolicy; o działalności niektórych zakonów i zgromadzeń zakonnych, zwłaszcza pracujących na terenach o ludności mieszanej wyznaniowo; o pogłębiającej się znajomości prawosławia przez wprowadzenie katedr teologii wschodniej czy porównawczej na wyższych uczelniach katolickich i w seminariach duchownych diecezjalnych i zakonnych. Znakiem kształtowania się nowej atmosfery religijnej wśród inteligencji było także powstanie na wyższych uczelniach — właśnie w okresie międzywojennym — Chrześcijańskiego Związku Akademickiego, którego głównym inspiratorem był W. Rose, lektor języka angielskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Związek ten miał w zasadzie grupować młodzież różnych wyznań, na płaszczyźnie wspólnych zainteresowań problematyką filozoficzną i moralną. Koła Związku powstały nie tylko w Krakowie, ale także w Warszawie, w Poznaniu i na Śląsku.

Lata powojenne wraz z przemianami obejmującymi prawie wszystkie dziedziny życia przyniosły też dosyć zasadniczą zmianę perspektywy ekumenicznej. Polska — w nowych granicach — stała się mianowicie krajem jednolitym pod względem narodowościowym, prawie bez mniejszości narodowych, pod względem zaś

religijnym — z olbrzymią ponad 95-cio procentową większością katolików wśród wierzących. Taka sytuacja mogła budzić u katolików przekonanie, że problem ekumeniczny nie ma u nas większego znaczenia, a wśród niekatolickich wyznań chrześcijańskich mogła też wytwarzać pewien kompleks mniejszości i obawę wchłonięcia przez Kościół katolicki. Mimo tego stanu rzeczy w Polsce rozpoczął się jednak autentyczny ruch ekumeniczny.

I. RYS HISTORYCZNY

Ekumeniczne wypowiedzi Jana XXIII po jego wyborze na papieża i zapowiedź zwołania soboru powszechnego z perspektywą zjednoczenia chrześcijan odbiły się głośnie echem w naszym kraju i pobudziły ludzi do działania. Liczne inicjatywy podjęte jeszcze przed Soborem Watykańskim II i kontynuowane w czasie późniejszym z wyraźną intencją kształtowania ekumenicznej świadomości duchowieństwa i wiernych, świadczą o stopniowym dojrzewaniu społeczności katolickiej do podjęcia tego „znaku czasu”, jakim jest ekumenizm w wieku dwudziestym.

Początki otwartej działalności ekumenicznej Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce sięgają 1961 r. W październiku tego roku Kolegium Księży Dziekanów Stolicy powołało bowiem do życia Sekcję Ekumeniczną przy Studium Duszpasterskim w Warszawie. Jej inicjatorem i przewodniczącym został ks. inf. S. Mystkowski. Działalność Sekcji obejmowała m. in. wykłady o tematyce ekumenicznej dla duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, dla sióstr zakonnych i dla katechetów. Słuchaczami tych prelekcji byli również ludzie świeccy zainteresowani problemami ekumenizmu. Wykłady uwzględniały tak problematykę ekumeniczną chrześcijańskiego Zachodu, jak i Wschodu oraz — po rozpoczęciu Soboru Watykańskiego II — tematykę soborową dotyczącą jedności chrześcijan.

Pierwsze w Polsce nabożeństwo o jedność z udziałem przedstawicieli innych Kościołów chrześcijańskich odbyło się dn. 10 stycznia 1962 r. w kościele Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża pw. św. Marcina w Warszawie. Miało być ono wzorem na przyszłość dla duszpasterstwa i dlatego zgromadziło wiele księży i sióstr zakonnych. W kilka dni potem liczna delegacja księży katolickich z ks. S. Mystkowskim na czele i przedstawicielkami sióstr zakonnych wzięła udział — po raz pierwszy w historii polskiego ekumenizmu — w nabożeństwie o jedność chrześcijan w świątyni ewangelicko-augsburskiej Świętej Trójcy w Warszawie.

Początkowe kontakty z Kościołami chrześcijańskimi w Polsce dotyczyły jeszcze wówczas tylko poszczególnych duchownych z tych Kościołów. Wprawdzie Polska Rada Ekumeniczna istniała już kilkanaście lat, ale w swym statucie uwzględniała jedynie duchowe zbliżenie i pielęgnowanie braterskich stosunków pomiędzy Kościołami będącymi jej członkami. Natomiast o Kościele rzymskokatolickim nie było w statucie mowy, gdyż w tym okresie nie przystąpił on jeszcze do ruchu ekumenicznego. Mimo to wielu duchownych z Kościołów chrześcijańskich powitało życzliwie otwarcie się Kościoła katolickiego ku ekumenizmowi i odpowiedziało wzajemnością na próby kontaktów. Szczególne zasługi ma tu ks. Zygmunt Micheliś z Kościoła ewangelicko-augsburskiego, pionier ruchu ekumenicznego w Polsce.

Dopiero w styczniu 1974 r. zostały nawiązane oficjalne kontakty i współpraca Kościoła rzymskokatolickiego z Polską Radą Ekumeniczną i zrzeszonymi w niej Kościołami. Współpraca ta realizuje się nadal i rozwija z latami poprzez wspólną Komisję Mieszaną i Podkomisję ds. Dialogu doktrynalnego, do czego jeszcze wrócimy.

Od r. 1962, kiedy to poza wspomnianymi odbyły się jeszcze nabożeństwa o jedność chrześcijan w kościele Sióstr Wizytek w Warszawie (w okresie świąt Zesłania Ducha Świętego) oraz przez pełnych osiem dni w kościele Św. Krzyża w Warszawie, nabożeństwa te zaczęły wchodzić w normalny tok duszpasterstwa ekumenicznego, ulegając z biegiem czasu poszerzeniu i rozwojowi. Warto będzie wspomnieć o tym, że w nabożeństwie ekumenicznym odprawianym w styczniu 1966 r. w kościele św. Marcina wziął czynny udział i wygłosił przemówienie sam Prymas Polski, Stefan Kardynał Wyszyński.

We wspomnianym już roku 1962 prace ekumeniczne otrzymały zresztą oficjalny mandat, gdy kard. S. Wyszyński, Prymas Polski, powołał z dniem 1 października tegoż roku Ośrodek ds. Jedności Chrześcijan przy Warszawskiej Kurii Metropolitalnej. Jego przewodniczącym został mianowany ks. Władysław Miziołek, rektor Seminarium Duchownego w Warszawie. Ośrodek wzbogacał i pogłębiał swą pracę w oparciu o rozwój zagadnień ekumenicznych na Soborze Watykańskim II.

Do budzenia ducha i świadomości ekumenicznej włączyły się także obydwie katolickie uczelnie akademickie: Katolicki Uniwersytet Lubelski i Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie. Katedra Apologetyki ATK zorganizowała 31 maja 1961 r. pierwsze spotkanie ekumeniczne na szczeblu akademickim, a w 1963 r. profesorowie Wydziału Teologicznego tej uczelni na zaproszenie zarządu Ośrodka ds. Jedności Chrześcijan przy Warszawskiej

Kurii Metropolitalnej wygłosili szereg wykładów z zakresu teologii ekumenicznej. Rektorat KUL zorganizował w listopadzie 1966 r. sesję naukową w ramach obchodów milenijnych chrztu Polski, na której jeden dzień został poświęcony zagadnieniom ekumenicznym. Odtąd sesje i wykłady ekumeniczne wejść w normalny tok działalności naukowej obydwu uczelni.

Szczególnie godną uwagi inicjatywą były kilkudniowe sesje kształceniowe z zakresu problematyki ekumenicznej dla duchowieństwa, w Domu Rekolekcyjnym u Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża, w Laskach Warszawskich. W ciągu lat 1963—1971 odbyło się ich piętnaście. Od 1963 r. odbywają się tu również ekumeniczne sesje formacyjne dla młodzieży akademickiej. Ponadto od 1964 r. odbywają się rok rocznie rekolekcje dla księży ze sporadycznym udziałem duchownych z innych Kościołów chrześcijańskich, a od 1967 r. podobne rekolekcje dla młodzieży. W tych ekumenicznych spotkaniach biorą udział duchowni i młodzież akademicka z całego kraju.

Niektóre diecezje urządzały także spotkania i kursy ekumeniczne u siebie. Tak np. bp K. Kowalski, ordynariusz Diecezji Chełmińskiej, podczas obchodów milenijnych w 1966 r. zorganizował w Toruniu ekumeniczną sesję naukową, w nawiązaniu do słynnego „Colloquium Charitativum” z roku 1645, na którą zaprosił także jako prelegenta wielkiego krzewiciela ekumenizmu ks. Z. Michelisa z Kościoła luterańskiego. Podobnie bp A. Pawłowski, ordynariusz Diecezji Włocławskiej, zainicjował w 1967 r. „Ekumeniczne Dni Zielonoświąteczne” dla duchowieństwa, zakonnic, alumnów Seminarium i wiernych, z udziałem delegacji z Kościoła luterańskiego, w czasie których ks. Zygmunt Michelis wygłosił główne kazanie w katedrze, a następnie szereg wykładów dla duchowieństwa diecezjalnego.

Duże znaczenie, zwłaszcza dla południowych terenów Polski, miało sympozjum naukowe poświęcone problemom ekumenicznym, zorganizowane w dniach 16—17 listopada 1967 r. w Krakowie, staraniem Polskiego Towarzystwa Teologicznego, przy czynnym poparciu ówczesnego metropolity Krakowa — Karola Kardynała Wojtyły. Brali w nim udział, wraz z Kardynałem i bpem Pawłowskim, rektorzy i profesorowie seminariów duchownych diecezjalnych i zakonnych, mających swe siedziby na terenie Krakowa oraz przedstawiciele seminariów duchownych z Przemysła i Tarnowa. Na sympozjum tym omawiano: historię ekumenizmu i wytyczne dokumentów Soboru Watykańskiego II, dotyczących ekumenizmu; wskazania nowo wydanej (8 maja 1967 r.) Dyrektorium Ekumenicznego; sprawę ekumenicznego wychowania w seminariach duchownych; postulaty i aspekty

ekumeniczne w wykładach poszczególnych dyscyplin teologicznych. Uczestnicy sympozjum podjęli szereg wniosków dotyczących tak naukowej jak duszpasterskiej działalności ekumenicznej.

Tematyką ekumeniczną interesował się także laikat katolicki na czele z dwoma istniejącymi wówczas Klubami Inteligencji Katolickiej: w Krakowie i Warszawie, oraz ze środowiskami zgrupowanymi przy czasopismach: „Tygodnik Powszechny”, „Znak” i „Więź”. Stwierdzić należy, że laikat ten wyprzedził poniekąd oficjalną działalność kościelną, albowiem już 8 maja 1959 r. warszawski KIK urządził pierwsze spotkanie z przedstawicielami innych wyznań chrześcijańskich, z referatem ks. A. Bardeckiego pt. W przededniu Soboru Powszechnego. Szczególne zaś znaczenie miała trzydniowa Sesja soborowo-ekumeniczna, odbyta w listopadzie 1961 r., z udziałem bp. B. Kominka (późniejszego kardynała), ks. prof. M. Rechowicza rektora KUL, ks. prof. Wincentego Kwiatkowskiego z ATK, ks. red. A. Bardeckiego i red. Jerzego Turowicza z „Tygodnika Powszechnego”, prof. Karola Górskiego z Torunia, prof. Jerzego Nowosielskiego z Krakowa i innych. Sesja ta została zorganizowana przez członków zarządu Sekcji Soborowej i Ekumenicznej KIK, p. Anielę Urbanowicz i Jerzego Brauna; zagaił ją Jerzy Zawieyski, prezes Klubu warszawskiego. Wzięło w niej udział ponad 100 osób z różnych środowisk naukowych i literackich: z ATK, KUL, z seminariów duchownych, zakonów, Instytutu Katechetycznego w Gietrzwałdzie itp.

W następnych latach zespół ekumeniczny KIK kontynuował nadal sympozja i spotkania dyskusyjne, poświęcone problematyce soborowo-ekumenicznej. Ponadto przedstawiciele laikatu udzielali się, również na zewnątrz, poza Klubem, wygłaszając w różnych środowiskach referaty, a także pisząc w tej dziedzinie liczne artykuły.

W kontekście działalności laikatu wspomnieć trzeba także o aktywności ekumenicznej Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego, która zaznaczyła się żywiej w latach osiemdziesiątych. ChSS jest statutowo stowarzyszeniem chrześcijańskim wielowyznaniowym, które poprzez wzajemne poznanie się, dialog i wspólne działanie rozwija „ekumenizm wewnętrzny”. Stowarzyszenie szerzy ideę ekumeniczną poprzez wydawaną przez siebie prasę; od 1983 r. wydaje kwartalnik „Studia i Dokumenty Ekumeniczne” oraz serwis prasowy prowadzony w kilku językach i rozsyłany za granicę; utrzymuje regularne kontakty z niektórymi Kościołami, z szeregiem instytucji i osobistości oraz z międzynarodowymi organizacjami chrześcijańskimi za granicą.

Komisja Episkopatu ds. Ekumenizmu została powołana przez

Konferencję Episkopatu Polski dnia 10 lutego 1966 r. Pierwszym jej przewodniczącym był bp Jerzy Modzelewski (1966—1969), drugim — bp Władysław Jędruszak (1969—1970), trzecim — bp Władysław Miziołek (1970—1980), czwartym — bp Alfons Nosol (od 1980 r.). Komisja Episkopatu nadała jednolity bieg pracy ekumenicznej na terenie całego kraju. A oto główne dziedziny działalności ekumenicznej wewnątrz Kościoła katolickiego:

1° Jeszcze przed utworzeniem Komisji Episkopatu ds. Ekumenizmu odbyło się 29 stycznia 1965 r. w Warszawie spotkanie księży delegowanych przez poszczególne diecezje dla podjęcia ekumenicznej pracy w aspekcie duszpasterskim. Zebranie to było poprzedzone ankietą skierowaną do biskupów ordynariuszy. Biskupi wypowiedzieli się za potrzebą systematycznej i jednolitej pracy ekumenicznej na terenie całego kraju. Natomiast 2 czerwca tegoż roku spotkali się w Warszawie zainteresowani problematyką ekumeniczną teologowie z KUL, ATK, z diecezjalnych i zakonnych seminariów duchownych i utworzyli — na wzór innych dyscyplin teologicznych — Sekcję Ekumeniczną Teologów. Jednymi i drugimi obradami kierował z ramienia Episkopatu bp J. Modzelewski. W dalszym rozwoju sytuacji patronat nad obydwoma zespołami objęła Komisja ds. Ekumenizmu. Odtąd odrębne spotkania ekumeniczne duszpasterzy i odrębne teologów odbywają się corocznie.

2° Zorganizowano następnie w poszczególnych diecezjach przy kuriach biskupich referaty, ośrodki czy sekcje ekumeniczne lub wyznaczono w wydziałach duszpasterskich referenta odpowiedzialnego za pracę ekumeniczną w diecezji.

3° Komisja ds. Ekumenizmu zaopatruje diecezje oraz inne ośrodki naukowe i duszpasterskie w materiały ekumeniczne, jak: zarządzenia i wskazania Stolicy Apostolskiej (Sekretariatu ds. Jedności Chrześcijan i innych Kongregacji rzymskich), Konferencji Episkopatu Polski, pomoce duszpasterskie takie jak: corocznie opracowywane programy styczniowego Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan itp.

4° Od roku 1970 Komisja przekazuje diecezjom powielany kwartalnik „Biuletyn Ekumeniczny”, redagowany przez bpa W. Miziołka, w którym to biuletynie podaje wiadomości o ruchu ekumenicznym w kraju i w świecie oraz opracowania teologiczne, historyczne i duszpasterskie treści ekumenicznej.

5° Komisja zaprojektowała wykłady o ekumenizmie jako przedmiot obowiązkowy we wszystkich seminariach duchownych i określiła ich program.

6° Ważnym zadaniem, które stało przed Komisją ds. Eku-

menizmu, było nawiązanie kontaktów, a w ich następstwie współpracy z Kościołami zrzeszonymi w Polskiej Radzie Ekumenicznej, gdyż współczesny ruch ekumeniczny zmierza do pojednania i odbudowy jedności z Kościołami, a nie tylko z poszczególnymi osobami czy grupami chrześcijan. Sprawa ta nie była łatwa z kilku względów: PRE żądała jednoczesnego nawiązania kontaktów ze wszystkimi swoimi Kościołami członkowskimi i jednakowego ich traktowania, co dla Kościoła rzymskokatolickiego przedstawiało wówczas pewną trudność, zwłaszcza w stosunku do Kościołów niedawno od niego odłączonych lub uprawiających prozelityzm; drugi warunek dotyczył uregulowania uprzednio sprawy kupna i zapłaty za świątynie luterzańskie, zajęte po II wojnie światowej przez katolików, po wyemigrowaniu luteran pochodzenia niemieckiego; wreszcie trzeba było przezwyciężyć odmienność zapatrywań w sprawach politycznych i ustosunkowania się do nowej rzeczywistości w kraju i na świecie.

Z propozycją nawiązania oficjalnych kontaktów i współpracy ekumenicznej wystąpiła Komisja ds. Ekumenizmu, pismem z 29 września 1971 r. Celem przyśpieszenia sprawy ówczesny przewodniczący Komisji ds. Ekumenizmu bp W. Miziołek zaproponował utworzenie wstępnej Komisji dla omówienia form współpracy i rozpatrzenia zażaleń podnoszonych ze strony Kościołów PRE. Dnia 17 stycznia 1974 r. PRE wyraziła zgodę na te propozycje i podała nazwiska trzech przedstawicieli do rozmów z Komisją Episkopatu. Sprawy potoczyły się teraz szybko; utworzona została Komisja Mieszana dla Kontaktów, o równej liczbie członków z jednej i drugiej strony i z dwoma współprzewodniczącymi; pierwsze jej posiedzenie odbyło się 22 maja 1974 r. Komisja ta istnieje i działa po dziś dzień; zebrania jej odbywają się z reguły dwa razy w roku: raz w siedzibie PRE, drugi raz — w gmachu Kurii Metropolitalnej Warszawskiej.

Dnia 7 grudnia 1977 r. powołana została do życia Podkomisja do Dialogu Doktrynalnego, która zajęła się najpierw rozmowami z poszczególnymi Kościołami zrzeszonymi w PRE na temat wzajemnego uznania ważności chrztu udzielanego w każdym Kościele. W tym celu omówiono z każdym Kościołem teologię i praktykę chrztu, ujmując wynik rozmów w formę protokołu uzgodnień. Rozmowy ukazały zgodność poglądów na chrzest i fakt stosowania wszędzie właściwej materii i formy sakramentu; trudności ma nie tyle Kościół rzymskokatolicki z uznaniem ważności chrztu w Kościołach zrzeszonych w PRE, ile niektóre Kościoły chrześcijańskie — praktykujące jedynie chrzest dorosłych — odnośnie do chrztu udzielanego dzieciom w Kościołach o starej tradycji.

Drugim zagadnieniem, którym zajęła się Podkomisja do Dia-

logu Doktrynalnego, jest sprawa małżeństw o różnej przynależności kościelnej. Opracowana przez Podkomisję instrukcja duszpasterska, przedyskutowana z przedstawicielami PRE, została zatwierdzona przez Konferencję Episkopatu i przekazana biskupom do zastosowania w diecezjach.

Komisja Mieszana zajmuje się natomiast sprawami bieżącymi dotyczącymi współpracy ekumenicznej, takimi jak: organizowanie Tygodnia Modlitw o Jedność, kontakty i wizyty gości zagranicznych, wielkie uroczystości czy rocznice w poszczególnych Kościołach, ewentualne konflikty międzywyznaniowe itp.

Jedną z poważniejszych dziedzin współpracy ekumenicznej stanowi nowe wspólne tłumaczenie Pisma świętego przez Kościoły chrześcijańskie w danym kraju i posługiwanie się nim w katechezie i liturgii. Na terenie polskim próby takiego przekładu były podejmowane bardzo wcześnie. Mianowicie w 1961 r. zawiązała się w tym celu grupa duchownych: ks. prof. J. Stępień i ks. prof. K. Romaniuk (obecnie biskup) ze strony katolickiej; ks. prof. Otton Krenz i ks. Z. Michelis ze strony ewangelickiej; ks. prof. Jerzy Klinger z Kościoła prawosławnego. Dokonali oni przekładu większej części Ewangelii św. Jana, lecz praca ich została przerwana na skutek śmierci ks. prof. O. Krenza, znakomitego filologa.

W połowie lat siedemdziesiątych Komisja ds. Ekumenizmu zwróciła się z propozycją wspólnego przetłumaczenia i wydania Pisma świętego do polskiego Oddziału Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego, lecz spotkała się z odmową.

Trzecią próbę wspólnego przekładu Ksiąg świętych z inicjatywą redaktora Jana Turnau'a podjęli: ks. prof. Michał Czajkowski z Kościoła rzymskokatolickiego, bp Jeremiasz Anchimiuk z Kościoła prawosławnego i ks. Mieczysław Kwiecień ze Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego. Tłumaczenie rozpoczęto od Ewangelii św. Marka; pięć rozdziałów nowego tłumaczenia ukazało się w styczniowym numerze 1984 r. miesięcznika „Chrześcijanin”.

Ważnym czynnikiem naukowej działalności ekumenicznej są w poszczególnych krajach instytuty ekumeniczne, tworzone bądź w ramach uczelni katolickich, bądź jako instytucje samodzielne. Już na początku lat siedemdziesiątych przewodniczący Komisji ds. Ekumenizmu, bp W. Miziołek, wniósł ten projekt na obrady Komisji i polecił ks. prof. W. Hładowskiemu przeprowadzenie rozmów na ATK oraz o. prof. C. Napiórkowskiemu na KUL co do możliwości założenia instytutu ekumenicznego. Projekt został przedstawiony również na Konferencji Episkopatu w 1972 r. Jednakże obydwie uczelnie nie czuły się przygotowane do tego zada-

nia; większe wszakże możliwości i chęci w tym kierunku okazał KUL.

Sprawę utworzenia instytutu ekumenicznego wniósł ponownie na obrady Konferencji Episkopatu i Komisji ds. Ekumenizmu nowy przewodniczący Komisji, bp A. Nosol w 1982 r. Tym razem Rada Wydziału Teologicznego KUL wyraziła zgodę na projekt instytutu, który został formalnie zatwierdzony przez Senat akademicki dnia 16 maja 1985 r. Rada Konsultatywna Instytutu posiada w swym składzie teologów ze wszystkich znaczniejszych ośrodków myśli teologicznej w Polsce oraz teologów prawosławnych i protestanckich. Instytut Ekumeniczny KUL ma służyć sprawie ekumenizmu na płaszczyźnie badawczej, dydaktycznej i praktycznej. Powołanie tej tak ważnej instytucji naukowej jest doniosłym osiągnięciem, które rokuje jak najlepsze nadzieje dla rozwoju ekumenizmu w naszym kraju.

II. OSIĄGNIĘCIA I BRAKI

Dla scharakteryzowania atmosfery i współpracy ekumenicznej w Polsce dobrze będzie przytoczyć kilka wybranych faktów:

W 1978 r. przyjechał do Polski dr Billy Graham, prezbiter Kościoła Południowej Konwencji Baptystów w Stanach Zjednoczonych A. P., przewodniczący Towarzystwa Ewangelizacyjnego, i przeprowadził w dniach 6—16 października ewangelizację w naszym kraju. Baptysci w Polsce nie mają obszernych domów modlitwy, wobec tego zwrócili się do Kościoła rzymskokatolickiego z prośbą o udostępnienie dr B. Grahamowi świątyń katolickich. W rezultacie baptystyczny ewangelista przemawiał w wielkich świątyniach Warszawy, Krakowa, Katowic i Poznania, nawiązując serdeczne stosunki z biskupami i kapłanami katolickimi. Pierwszym, który wyraził zgodę na udostępnienie kościoła w swej diecezji, był metropolita krakowski, kardł. Karol Wojtyła. Wiadomo, że późniejszy Papież utrzymywał na terenie Krakowa osobiste kontakty z duchownymi innych wyznań chrześcijańskich i bywał w ich kościołach na nabożeństwach ekumenicznych.

Pewien rodzaj ekumenicznych kontaktów powstawał i rozwijał się samorzutnie, choć z wiedzą, a często z poparciem Kościoła katolickiego. Chodzi mianowicie o kontakty młodzieży ze wspólnotą ekumeniczną w Taizé. Szczególne zasługi ma tu bp Herbert Bednorz do roku 1985 rządcą Diecezji Katowickiej, który zapraszał przełożonego wspólnoty w Taizé, brata Rogera Schutza na pielgrzymkę mężczyzn do Piekar. Z tych odwiedzin wyłoniły się ży-

we kontakty w kraju i na spotkaniach modlitewnych młodzieży europejskiej. Okazało się, że duchowość Taizé ogarnia dość szerokie kręgi młodzieży, zwłaszcza akademickiej, w całej Polsce.

Wspomnijmy jeszcze o wzajemnej pomocy charytatywnej z lat 1981—1985. Gdy w czasie kryzysu ekonomicznego zaczęły napływać dary zagraniczne, Kościół katolicki otrzymał pokaźną ilość produktów żywnościowych, leków i odzieży z krajów protestanckich za pośrednictwem Kościołów protestanckich w Polsce. Również strona katolicka wspomagała otrzymanymi darami inne społeczności wyznaniowe w pierwszym okresie stanu wojennego, gdy do tamtych Kościołów dary te jeszcze nie dotarły.

Na stosunki międzywyznaniowe spojrzeć należy nie tylko od strony instytucji i „oficjalnego” ekumenizmu, lecz także od strony postaw duchownych i wiernych poszczególnych Kościołów, ich spontanicznych kontaktów i udziału we wspólnych nabożeństwach oraz działań o charakterze charytatywnym, społecznym, duszpasterskim.

Niezmiernie ważną dla rozwoju ekumenizmu jest rola duchownych i władzy kościelnej. Ponieważ postawy wiernych w przeważnej mierze są kształtowane przez duchownych, a w przeszłości przy powstawaniu rozłamów oni byli zazwyczaj najbardziej czynni, stąd formacja ekumeniczna duchowieństwa ma wielkie znaczenie dla właściwego rozwoju poczynań ekumenicznych.

Jak jest pod tym względem w naszym kraju? Na pewno w latach posoborowych bardzo dużo zmieniło się na lepsze, wspólne nabożeństwa i spotkania przebiegają w atmosferze wzajemnego zrozumienia i życzliwości, ale nie wszędzie i nie wszyscy przełożeni Kościołów wyznaniowych czy lokalnych oraz nie wszyscy duchowni doceniają wagę ekumenizmu i szczerze go popierają. Dotyczy to tak Kościoła katolickiego, jak też Kościołów i Wspólnot pozakatolickich.

Analogiczne pytanie należy postawić w odniesieniu do wiernych świeckich, z różnych Kościołów. Czy są oni należycie informowani o ruchu ekumenicznym i kształtowani w duchu dążenia do jedności.

Pytanie to ma olbrzymie znaczenie praktyczne. Jeżeli bowiem nie zaistnieje duchowe zjednoczenie chrześcijan, nie przydadzą się na nic dialogi teologiczne i formuły uzgodnień. Przypomnijmy sobie unię Florencką z 1439 roku i jej upadek na skutek braku wewnętrznego pojednania i zjednoczenia. W Polsce świadomość i formacja ekumeniczna wiernych nie jest jeszcze wystarczająca, zarówno w Kościele katolickim jak i w innych; w dwu-

dziestoleciu posoborowym zrobiono wiele, ale nie na miarę możliwości i potrzeb.

Poważne znaczenie w formacji ekumenicznej i dążeniu do jedności ma Tydzień Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan w dniach od 18 do 25 stycznia każdego roku. Sobór Watykański II stwierdza, że „nawrócenie serca i świętość życia łącznie z publicznymi i prywatnymi modlitwami o jedność chrześcijan należy uznać za duszę całego ruchu ekumenicznego, a słusznie można je zwać ekumenizmem duchowym” (DE 8).

Tydzień Modlitwy o Jedność jest w Polsce starannie przygotowywany i uroczystie obchodzony, z dużym udziałem wiernych.

W Kościele rzymskokatolickim w większych miastach, zwłaszcza tam, gdzie mieszkają chrześcijanie z innych wyznań, urządzone są zazwyczaj wspólne nabożeństwa i one wytwarzają odpowiedni klimat ekumeniczny. W parafiach wiejskich, przynajmniej w niedzielę w Tygodniu Ekumenicznym, wszyscy księża są zobowiązani do przeprowadzenia modlitw o jedność chrześcijan i wygłoszenia kazań dotyczących ekumenizmu podczas Mszy św. Niestety, na terenach wyznaniowo mieszanych, jak np. na północnym wschodzie Polski, gdzie razem z katolikami mieszkają prawosławni, oraz na Śląsku Cieszyńskim, gdzie połowę ludności stanowią katolicy, a połowę ewangelicy, ekumeniczny Tydzień Modlitw nie jest należycie obchodzony. Przyczyna tego stanu rzeczy nie leży po stronie katolickiej.

W dialogu ekumenicznym możemy zanotować dotychczas niewielkie wyniki. Kościół rzymskokatolicki dokonał rozmów ze wszystkimi Kościołami zrzeszonymi w PRE na temat teologii i sposobu udzielania chrztu — celem uznania jego ważności w tych Kościołach. Następnie zostały sporządzone protokoły końcowe tych rozmów, podpisane przez przedstawicieli obu stron, tj. Kościoła rzymskokatolickiego i odnośnego Kościoła, członka PRE. Byłoby wskazane, aby na obecnym etapie władze Kościołów wydały potwierdzenie wzajemnego uznania ważności chrztu, względnie wyjaśnienia swych zastrzeżeń, jeśliby takie zachodziły (np. co do chrztu niemowląt, ze strony Kościołów chrzczących tylko dorosłych).

W dziedzinie duszpasterskiej punkt sporny stanowią często małżeństwa o różnej przynależności kościelnej, zwłaszcza z powodu stawianych przez Kościół rzymskokatolicki wymagań dokonania chrztu i wychowania wszystkich dzieci w religii katolickiej. Kościół katolicki w Polsce wydał Instrukcję Episkopatu, przygotowaną przez Komisję ds. Ekumenizmu, aby pomóc duszpasterzom i nupturientom w rozwiązywaniu tych problemów. Nie-

zależnie od tego konieczne jest duszpasterstwo małżeństw mieszanych, prowadzone przez duchownych obydwu stron zainteresowanych, gdyż doświadczenie wykazuje, że małżeństwa te popadają często w indyferentyzm, co grozi zeświecczeniem rodziny. W praktyce wpływ na chrześcijańską formację dzieci ma ta strona w małżeństwie, która jest bardziej religijna.

Ważną dziedziną duszpasterstwa jest ekumenizm duchowy. Od wielu lat istnieje w Polsce wspólnota ambony oraz współuczestnictwo wiernych w nabożeństwach ekumenicznych w Tygodniu Powszechnej Modlitwy o Jedność Chrześcijan. Coraz częściej również poza Tygodniem Modlitw urządzone są stałe cykle lub sporadyczne nabożeństwa ekumeniczne. Wierni z różnych Kościołów uczestniczą w obrzędach chrztów, ślubów czy pogrzebów swoich krewnych lub znajomych z innych Kościołów; czasami także na wielkie uroczystości świąteczne któregoś z Kościołów przybywają wierni innych wyznań.

W szczególnie ważnych uroczystościach katolickich brały udział delegacje wszystkich Kościołów chrześcijańskich, zrzeszonych w PRE, jak np. w pogrzebie Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego, w ingresie Prymasa Józefa Glempa, w nabożeństwach podczas obydwu pielgrzymek Jana Pawła II do ojczystego kraju. Ponadto w czasie drugiej wizyty papieskiej miało miejsce specjalne spotkanie Ojca Świętego z delegatami Kościołów chrześcijańskich. Również delegacje katolickie uczestniczyły w uroczystościach bratnich Kościołów, np. w jubileuszu 200-lecia parafii luterańskiej Świętej Trójcy w Warszawie, w introdukcji bpa Zdzisława Trandy, zwierzchnika Kościoła Ewangelicko-reformowanego, w pogrzebie ks. Zygmunta Michelisa z Kościoła luterańskiego, kiedy to się zgromadziło przeszło stu księży katolickich. Przedstawiciele Kościoła rzymskokatolickiego brali również udział w uroczystościach pogrzebowych duchownych z innych Kościołów chrześcijańskich.

Należy także zaznaczyć, że różne osobistości czy delegacje zagraniczne, przybywające do Kościołów PRE lub do Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce, spotykają się zazwyczaj z przedstawicielami drugiej strony. W ostatnich zwłaszcza latach zwyczaj ten wchodzi w regułę.

Negatywnym zjawiskiem jest niewłaściwy prozelityzm, który nieraz uderza w Kościół rzymskokatolicki przez wykorzystanie lokalnych konfliktów wiernych katolickich ze swym proboszczem czy biskupem, a także nieprzychylnie czy krytycznie, a nie zawsze obiektywne artykuły publikowane w pismach wyznaniowych lub odczyty, wywiady, wypowiedzi wygłoszone czy publikowane za

granicą. Przyznać trzeba, że w ostatnich latach tego rodzaju wystąpienia zdarzają się coraz rzadziej. Jeśli chodzi o prasę katolicką czy o wypowiedzi przedstawicieli Kościoła rzymskokatolickiego, można je chyba ocenić pozytywnie, gdyż utrzymane są w tonie ekumenicznym.

Możemy zatem najogólniej stwierdzić, że mamy już w naszym kraju pewne osiągnięcia w relacjach międzywyznaniowych; można by jednak w dziedzinie duszpasterskiej pójść znacznie dalej. Chodzi mianowicie o to, aby Kościoły chrześcijańskie podjęły wspólnie analizę sytuacji religijno-moralnej oraz potrzeb duszpasterskich w Kraju i opracowały plan jednolitej działalności w zagrożonych sektorach życia religijnego, a następnie wspólnymi siłami przystąpiły do jego realizacji.